

SPREČAVANJE GOVORA MRŽNJE NA INTERNETU

MATERIJALI ZA NASTAVNIKE

SPREČAVANJE GOVORA MRŽNJE NA INTERNETU

MATERIJALI ZA NASTAVNIKE

Projekt “BEHAVE – SEE Beyond Hate: Learning and Acting to Counter Hate Speech Online in South East Europe”

Koordinatori projekta: Mirovni institut, Ljubljana

Partneri: Sveučilište u Ljubljani (Fakultet društvenih znanosti), Centar za mirovne studije, Zagreb, Novosadska novinarska škola, Novi Sad

Info: <https://www.mirovni-institut.si/projekti/odgovor/>

Kontakt: brankica.petkovic@mirovni-institut.si

Autorice: Cvijeta Senta, Lovorka Bačić (Hrvatska), Valentina Sigeti, Dubravka Valić Nedeljković, Jelena Jovović (Srbija), Lana Zdravković, Urška Valentič (Slovenija)

Uredila: Iva Zenzerović Šloser

Prijevod i lektura: Mišo Sučević, prof.

Priprema dizajna: Špela Kranjec za Filip Kranjec s.p.

Prijelom i dizajn: Radnja

Izdavač: Centar za mirovne studije

Zagreb, 2021

ISBN: 978-953-7729-62-2

Ova publikacija izrađena je uz finansijsku potporu Europske unije. Njezin sadržaj isključiva je odgovornost izdavača i autora publikacije i ne odražava nužno stajališta Europske unije.

SADRŽAJ

UVOD	4

O GOVORU MRŽNJE	5
2.1. ŠTO JE GOVOR MRŽNJE	5
2.2. ŠTO KAŽE ZAKON?	8
2.3. OSNOVNI POJMOVI I DEFINICIJE	11
2.4. GDJE VIDIMO GOVOR MRŽNJE?.....	16
2.4.1. Govor mržnje i društvene mreže.....	19
2.4.2. Govor mržnje i škole.....	24

MATERIJALI ZA NASTAVNIKE	27
3.1. NASTAVNE JEDINICE U SPREČAVANJU GOVORA MRŽNJE	27
Tema: Govor mržnje online - uvodna radionica	27
Tema: Predrasude i govor mržnje	29
Tema: Kritičko čitanje medija	31
3.2. ŠKOLSKI PROJEKTI – GOVOR MRŽNJE OKO NAS	32
Prijedlog 1: Smanjimo govor mržnje	33
Prijedlog 2: Grafiti	33
Prijedlog 3: Dosta je mržnje	33
Prijedlog 4: Kome je upućen govor mržnje: Živa knjižnica	34
3.3. RADIONICA ZA RODITELJE – GOVOR MRŽNJE.....	35

UVOD

Ova je publikacija nastala s idejom da se nastavnicima srednjih škola, stručnom timu škole i školskom osoblju omogućiti bolje razumijevanje fenomena govora mržnje i govora mržnje na internetu te upoznavanje s ključnim pojmovima, definicijama i zakonodavstvom kako bi se rješavao ovaj rastući fenomen u koji su uključeni učenici, profesori i roditelji. Publikacija je opremljena osmišljenim nastavnim jedinicama, prijedlozima za školske projekte i idejama koje je moguće dalje razvijati i koristiti u nastavi i školi.

Publikacija je rezultat zajedničkog međunarodnog rada stručnjaka za govor mržnje, medijsku pismenost i odgojno-obrazovnih stručnjaka. Koncept i materijali su prethodno testirani, o njima su na edukaciji konzultirani nastavnici iz Slovenije, Hrvatske i Srbije.

Publikacijom želimo:

- Približiti nastavnicima, stručnim timovima škole i školskom osoblju rastući fenomen govora mržnje na internetu
- Podržati ih da u svom okruženju reagiraju na govor mržnje
- Pomoći nastavnicima da prepoznaju ključne aktere koji se bave govorom mržnje u svojim zemljama (pučki pravobranitelj, organizacije civilnog društva, policija)
- Informirati nastavnike o ključnom međunarodnom i nacionalnom zakonodavstvu u vezi govora mržnje na internetu,
- Da nastavnici prepoznaju govor mržnje kao diskriminirajući govor i kao potencijalnu osnovu za zločin iz mržnje
- Dekonstruirati govor mržnje na internetu i prepoznati lažne vijesti
- Identificirati i prepoznati medije, društvene skupine i kanale koji šire govor mržnje na internetu
- Pomoći u analizi i interpretaciji neravnoteže moći povezane s govorom mržnje
- Osnažiti nastavnike za reagiranje na govor mržnje i poticanje drugih kolega i učenika na reagiranje
- Formulirati i planirati aktivnosti za sprečavanje govora mržnje u svojoj učionici i školi

Hvala svim nastavnicama i nastavnicima koji su sudjelovali u programu i konzultacijama i dali nam korisne povratne informacije. Zahvaljujemo se: Renati Boštjan, Martini Lemaić, Violeti Kecman, Inji Dorić Horvat, Đurđici Radić, Jasminki Lisac, Karmen Novak, Mladenu Šljivoviću, Branki Bubanj, Mileni Vojnović, Mirku Markoviću, Tamari Janković i Anti Babačiću.

O GOVORU MRŽNJE

CVIJETA SENTA I VALENTINA SIGETI

(...) pojam "govor mržnje" obuhvaća sve oblike izražavanja koji šire, potiču, promiču ili opravdavaju rasnu mržnju, ksenofobiju, antisemitizam ili druge oblike mržnje koji se temelje na netoleranciji, uključujući: netoleranciju izraženu agresivnim nacionalizmom i etnocentrizmom, diskriminaciju i neprijateljstvo prema manjinama, migrantima i osobama imigrantskog podrijetla.

Vijeće Europe, Odbor ministara, Preporuka br. (97) 20

2.1. ŠTO JE GOVOR MRŽNJE?

Postoje razna shvaćanja i definicije koje kazuju od čega se govor mržnje sastoji i kako utječe na žrtve. Od pogrdnih fraza, razdražujućeg sadržaja, poticanja na nasilje, diskriminirajućeg ili bilo kojeg drugog govora sadržaja štetnog za socijalnu koheziju- svjedočimo mu na društvenim mrežama, u komentarima na članke, u obliku grafita, u napjevima i sloganima huligana i ekstremnih skupina.

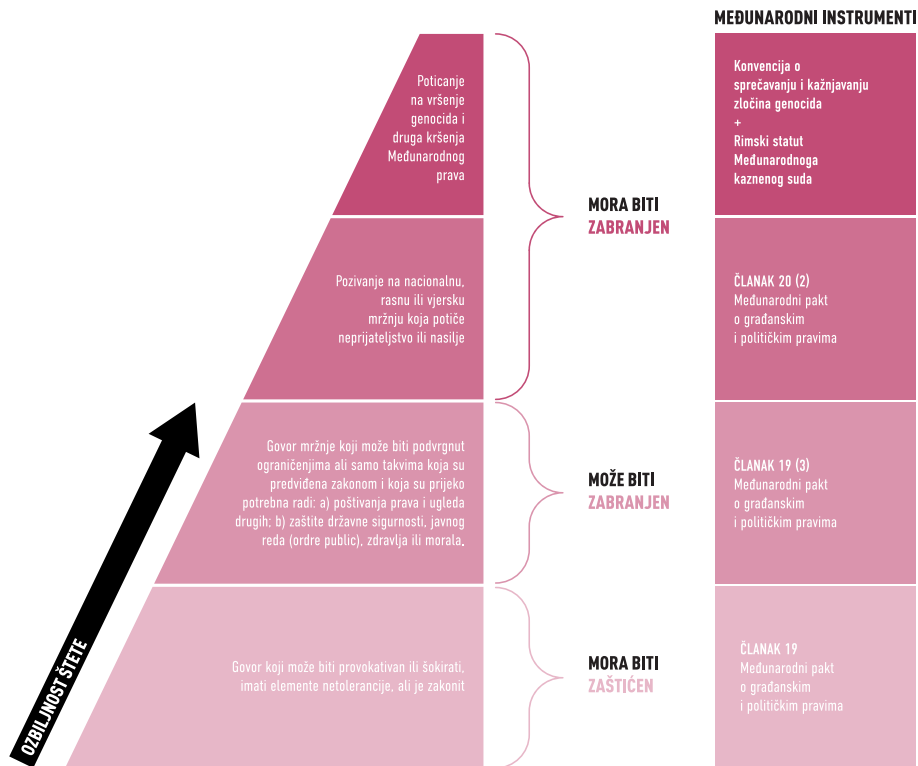
U ovoj publikaciji usredotočit ćemo se na široke definicije međunarodnih tijela i organizacija koje se obično koriste za definiranje ove zlouporabe slobode govora.

Govor mržnje izraz je diskriminirajuće interakcije i ponašanja prema osobi na temelju osobnih karakteristika te osobe. Govor mržnje se može pojaviti kao govorna ili pisana komunikacija ili predstavljati određeno ponašanje.¹

Govor mržnje podrazumijeva zagovaranje, promicanje ili poticanje omalovažavanja, mržnje ili ponižavanja osobe ili skupine osoba, kao i svako uznemiravanje, uvredu, negativno stereotipiziranje, stigmatizaciju ili prijetnju upućenu takvoj osobi ili osobama i svako opravdavanje svih navedenih oblika izražavanja – koje se temelji na neiscrpnom popisu osobnih obilježja ili statusa koji uključuju "rasu", boju kože, jezik, vjeru ili uvjerenja, nacionalnost ili nacionalnu ili etničku pripadnost, kao i podrijetlo, dob, invaliditet, spol, rod, rodni identitet i spolnu orijentaciju.²

1 UN. (2019). Strategija i plan djelovanja Ujedinjenih naroda protiv govora mržnje. Dostupno na: <https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf>.

2 Europska komisija protiv rasizma i netolerancije. (2016). ECRI Opća preporuka politike br. 15 o borbi protiv govora mržnje. Dostupno na: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>.

Tablica 1. "Piramida govora mržnje" u skladu s člankom 19.³

Nije svaki govor mržnje kažnjiv i nije svaki govor mržnje jednako opasan za društvenu stabilnost.

U analizi opasnosti i štete koju ovi načini govora mogu imati za naše društvo, međunarodni mehanizmi mogu biti korisni. Jedan je takav mehanizam Akcijski plan Rabat⁴ Ureda visokog povjerenika za ljudska prava (UN Human Rights OHCHR)⁵ koji pojašnjava moguću štetu na četiri razine:

³ Članak 19. (2015). Objašnjenje 'govora mržnje' - alat. Dostupno na: <https://www.article19.org/data/files/medialibrary/38231/Hate-Speech-Explained---A-Toolkit-%282015-Edition%29.pdf> (str. 19).

⁴ https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Opinion/SeminarRabat/Rabat_draft_outcome.pdf.

⁵ Ured visokog povjerenika za ljudska prava. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/EN/pages/home.aspx>.

Na dnu piramide izrađene radi lakšeg razumijevanja nalazi se "zakoniti govor mržnje" koji izaziva zabrinutost u društvu, ali je u okviru dopuštenosti i zaštićen je slobodom izražavanja. To su, primjerice, karakteristike osoba i skupina na temelju predrasuda.

Druga je razina vrsta govora koji se može ograničiti radi zaštite tuđih prava, javnog reda, nacionalne sigurnosti i drugih javnih potreba. Međunarodni mehanizam koji kontrolira ove dvije razine je Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, čl. 19.⁶

Treća razina ili oblik govora je onaj koji se zalaže za diskriminaciju i koji predstavlja poticanje na neprijateljstvo, nasilje i mržnju i kao takav treba biti ograničen. Čl. 20 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima govori o takvim situacijama.

Izvan ove kategorije jedino je poticanje na genocid i druga kršenja međunarodnog prava, o kojima govori Rimski statut međunarodnog kaznenog suda iz 1998.⁷ ili Konvencija UN-a o genocidu iz 1948.⁸

Govor mržnje nije jedini oblik diskriminirajućeg ponašanja prema drugima; ignoriranje nekoga, nasilje, udruživanje u svrhu diskriminacije ili genocid također su načini marginalizacije drugoga. Raširenost govora mržnje u jednome društvu pokazatelj je koliko je to društvo nezdravo- društvo u kojem različite skupine ljudi, iako žive zajedno, nisu jednake zbog straha od druge, 'nepoznate i različite' skupine. Kada su izvor govora mržnje društva ljudi na vlasti, govor mržnje vrlo često postaje način manipuliranja građanima u korist određenih zloćudnih političkih ili individualnih interesa.

Društvo u kojem se govor mržnje koristi kao alat ili se predstavlja kao legitimno mišljenje je društvo u kojem se legitimiraju predrasude ili čak diskriminirajuća ponašanja prema drugima. Riječi su moćan alat, a uvjerljivi govornici svojim netolerantnim diskursom mogu izazvati strašno ponašanje ili čak kriminalna djela prema drugima. Zbog toga je potrebno raditi na prevenciji govora mržnje čak i u onim društvima u kojima govor mržnje nije toliko prisutan. U društvima u kojima je govor mržnje znatan problem, ključno je naglasiti važnost sankcioniranja tih djela, kao i educirati mlade o štetnosti i posljedicama govora mržnje. Pretpostavka je da će mladi, kada se ispune ti preduvjeti, moći oštro osuditi ta djela i znati kome se obratiti za potporu, pomoć i sankcioniranje.

6 Ured visokog povjerenika za ljudska prava. Međunarodni pakt o građanskim i ljudskim pravima (1976) Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

7 Međunarodni kazneni sud (2002) Dostupno na: <https://www.icc-cpi.int/resource-library/documents/rs-eng.pdf>.

8 Ujedinjeni Narodi. Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida (1951) Dostupno na: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocities-crimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Prevention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crime%20of%20Genocide.pdf

Govor mržnje i zločini iz mržnje mogu se rješavati samo zajedničkim naporima i suradnjom cijelog društva preventivnim mehanizmima kao što su odgoj i obrazovanje i podizanje razine osviještenosti te reaktivnim mehanizmima poput pravnih sankcija.

U teoriji i praksi, postoji nekoliko institucija ključnih za borbu protiv govora mržnje: pozitivno zakonodavstvo, mediji i odgojno-obrazovni sustav.

2.2. ŠTO KAŽE ZAKON?

U našim je društvima govor mržnje zabranjen zakonima, a jednakost svih ljudi zajamčena je ustavima. Za govor mržnje, kao i za druga djela izravne ili neizravne diskriminacije pojedinaca ili skupina predviđene su sankcije.

Na europskoj razini neki od najvažnijih međunarodnih dokumenata zabranjuju diskriminaciju. Na primjer, **Europska konvencija o ljudskim pravima** obvezuje sve države članice **Vijeća Europe** da štite temeljna ljudska prava i temeljne slobode bez diskriminacije na bilo kojoj osnovi kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, religija, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno podrijetlo, povezanost s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili drugi status. Konvencijom je osnovan i **Europski sud za ljudska prava** koji odlučuje o zahtjevima u kojima se navodi da je država ugovornica prekršila odredbe o ljudskim pravima utvrđene Konvencijom i njezinim protokolima. Kad je riječ o pitanju govora mržnje, Sud se u pravilu bavi slučajevima navodnog kršenja slobode izražavanja u vezi s govorom mržnje.

Jedna je od najvidljivijih institucija koje se bave govorom mržnje na europskoj razini i **Europska komisija protiv rasizma i netolerancije** (ECRI), kao jedinstveno tijelo za praćenje ljudskih prava Vijeća Europe⁹ koje je specijalizirano za pitanja koja se odnose na borbu protiv rasizma, diskriminacije (na temelju "rase", etničkog/nacionalnog podrijetla, boje kože, državljanstva, vjere, jezika, seksualne orijentacije i rodnog identiteta), ksenofobije, antisemitizma i netolerancije u Europi. Njegova Preporuka opće politike u borbi protiv govora mržnje može se shvatiti kao jedan od osnovnih dokumenata kojima se definira govor mržnje u Europi i daju preporuke u vezi s borbom protiv njega.¹⁰

⁹ Vijeće Europe. <https://www.coe.int/en/web/portal>

¹⁰ Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance>.

Da biste se upoznali s preporukama koje je ECRI dao svakoj državi, posjetite profile naših zemalja na internetskoj stranici ECRI-ja o ciklusima praćenja:

[Peto izvješće o Sloveniji](#) (usvojeno 3. travnja 2019. / objavljeno 5. lipnja 2019.),¹¹

[Peto izvješće o Hrvatskoj](#) (usvojeno 21. ožujka 2018. / objavljeno 15. svibnja 2018.)¹² i

[Treće izvješće o Srbiji](#) (usvojeno 22. ožujka 2017. / objavljeno 1. svibnja 2017.).¹³

Međutim, Vijeće Europe nema ovlasti zakonodavstva, može samo predložiti preporuke državama članicama Vijeća Europe, ali je na njihovoj dobroj volji da ih provedu.

Naše tri zemlje – Slovenija, Hrvatska i Srbija povezane su s Europskom unijom. Slovenija i Hrvatska države su članice, a Srbija ima status kandidata s otvorenim pregovorima. Sve su tri zemlje ratificirale važne **direktive Europske unije o zabrani diskriminacije, rasizma i ksenofobije**.

Za potrebe ove publikacije usmjerit ćemo pozornost na Okvirnu odluku Vijeća 2008/913/JHA od 28. studenoga 2008. o borbi protiv određenih oblika i izraza rasizma i ksenofobije kaznenopravnim sredstvima.¹⁴

U ovoj se Direktivi navodi da će svaka država članica osigurati da su određena namjerna ponašanja kažnjiva Kaznenim zakonikom država članica. Ta namjerna ponašanja uključuju:

- Javno poticanje na nasilje ili mržnju usmjerenu protiv skupine osoba ili člana takve skupine definirano upućivanjem na rasu, boju kože, vjeru, podrijetlo ili nacionalnu ili etničku pripadnost;
- Javno širenje letaka, slika ili drugog materijala koji potiče nasilje ili mržnju na temelju gore navedenih obilježja;
- Javno odobravanje, negiranje ili grubo trivijaliziranje zločina genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina¹⁵, usmjerenih protiv skupine osoba ili člana takve skupine definiranih upućivanjem na rasu, boju kože, vjeru, podrijetlo ili nacionalnu ili etničku pripadnost kada se ponašanje provodi na način koji bi trebao potaknuti na nasilje ili mržnju prema takvoj skupini ili članu takve skupine;

11 Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (2019). Peto izvješće o Sloveniji (usvojeno 3. travnja 2019. / objavljeno 5. lipnja 2019.). Dostupno na engleskom na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia/168094cb00> i na slovenskom na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-slovenia-slovenian-translation-/168094caff>.

12 Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (2018). Peto izvješće o Hrvatskoj (usvojeno 21. ožujka 2018. / objavljeno 15. svibnja 2018.). Dostupno na engleskom na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-croatia/16808b57be> i na hrvatskom na: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-croatia-croatian-translation-/16808b57c0>.

13 Europska komisija protiv rasizma i netolerancije (2017). Treće izvješće o Srbiji (usvojeno 22. ožujka 2017. / objavljeno 1. svibnja 2017.). Dostupno na engleskom na: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia/16808b5bf4> i na srpskom na: <https://rm.coe.int/third-report-on-serbia-serbian-translation-/16808b5bf6>.

14 Dostupno na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX%3A32008F0913>.

15 Definiirano člancima 6, 7 i 8 of the Statuta Međunarodnog kaznenog suda.

- Javno odobravanje, negiranje ili grubo trivijaliziranje zločina definiranih u članku 6. Povelje Međunarodnog vojnog suda priložene Londonskom sporazumu od 8. kolovoza 1945., usmjerenih protiv skupine osoba ili člana takve skupine definirane upućivanjem na rasu, boju kože, vjeru, podrijetlo ili nacionalnu ili etničku pripadnost kada se ponašanje provodi na način koji bi trebao potaknuti na nasilje ili mržnju prema takvoj skupini ili članu takve skupine.

Za kaznena djela koja nisu prethodno navedena države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi osigurale da se rasistička i ksenofobna motivacija smatra otegotnom okolnošću ili, alternativno, da sudovi pri određivanju sankcija mogu uzeti u obzir takvu motivaciju.

Direktiva Vijeća 2008/913/JHA dio je Slovenskoga kaznenog zakona (*Kazenski zakonik*), članak 297.: Javno poticanje na mržnju, nasilje ili netoleranciju¹⁶, Hrvatskoga kaznenog zakona (*Kazneni zakon*), članak 325.: Javno poticanje na nasilje i mržnju¹⁷ i Kaznenoga zakona Srbije (*Krivični zakonik*), članak 387: Rasna i druga diskriminacija.¹⁸

U sve tri zemlje Ustav je glavni dokument kojim se zabranjuje diskriminacija i diskriminirajući govor te jamči sloboda izražavanja, a iz tog prava proizlaze svi drugi oblici mržnje, razdražujućeg, diskriminirajućeg ili poticajnog govora.

Za više informacija o zakonodavstvu Slovenije, Hrvatske i Srbije posjetite njihove početne stranice o internetskoj službi za zakonodavstvo OESS_ODIHR-a, legislationonline.org.¹⁹

16 Dostupno na engleskom: https://www.legislationline.org/download/id/3773/file/Slovenia_CC_2008_en.pdf, str. 112.

Na slovenskom: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050>.

17 Dostupno na engleskom: https://www.legislationline.org/download/id/7896/file/Croatia_Criminal_Code_2011_en.pdf, str. 115. Na hrvatskom: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2011_11_125_2498.html.

18 Dostupno na: <https://www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html> (na srpskom).

19 Za Sloveniju: <https://www.legislationline.org/countries/country/3/Slovenia/show>,

Za Hrvatsku: <https://www.legislationline.org/countries/country/37/Croatia/show>

Za Srbiju: <https://www.legislationline.org/countries/country/5/Serbia/show>.

2.3. OSNOVNI POJMOVI I DEFINICIJE

Za bolje razumijevanje procesa koji leže ispod govora mržnje, smatramo da je važno upoznati se s osnovnim pojmovima i definicijama mogućih složenica. Pojmovi i definicije koje ovdje predstavljamo preuzete su iz priručnika međunarodnih institucija i drugih obrazovnih materijala, na primjer priručnik Bookmarks Vijeća Europe²⁰, WE CAN!²¹ ili priručnik Kompas²². Prenoseći već definirane pojmove i njihove definicije na našim lokalnim jezicima, dodatno afirmiramo njihovo značenje.

PREDRASUDE

Predrasuda je određena vrsta stereotipa, a sadrži procjenjivanje ili prosuđivanje. Mnogi stereotipi koji se čine neutralnima zapravo sadrže element prosuđivanja. Na primjer, izjava "žene nisu dobre u računalnim igrama" djeluje kao navođenje činjenica, ali zapravo se radi o prosuđivanju o tehničkim sposobnostima žena. Čak i kada se stereotipi ili predrasude čine pozitivnima, gotovo uvijek imaju negativan aspekt. Izjava "Australci su najvelikodušniji ljudi na svijetu" pozitivno govori o Australcima, ali sadrži prosudbu da su ljudi u drugim zemljama manje velikodušni! Izjava "Afrikanci su dobri u sportu" može se tumačiti kao "Afrikanci su dobri samo u sportu." Iako se čini da su nacionalizam i domoljublje pozitivne prirode, lako se mogu pretvoriti u rasizam.

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 166.

STEREOTIPI

Stereotipi su zajednička uvjerenja ili misli o određenim skupinama i mogu biti pozitivni ili negativni (ili neutralni). Iako mogu biti korisni, stereotipi postaju štetni kada se strogo primjenjuju na pojedince i koriste kao razlog za različito postupanje ili ponašanje. Stereotipi su generalizacije i neće uvijek vrijediti za svaki pojedini slučaj!

Primjeri stereotipa uključuju "muškarci su jači od žena", "nogometaši mogu trčati brže od drugih ljudi" i "svi labudovi su bijeli".

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 167.

20 Vijeće Europe. Bookmarks- priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. 2016. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168065dac7>.

21 Vijeće Europe. WE CAN! Poduzimanje mjera protiv govora mržnje suprotnim i alternativnim diskursima. Prerađeno izdanje, 2017. Dostupno na: <https://rm.coe.int/wecan-eng-final-23052017-web/168071ba08>.

22 Vijeće Europe. COMPASS- Priručnik za edukaciju mladih osoba o ljudskim pravima. 2. izdanje, ažurirano 2020. Dostupno na: <https://rm.coe.int/compass-eng-rev-2020-web/1680a08e40>.

ZLOČIN IZ MRŽNJE

Zločini iz mržnje kaznena su djela motivirana pristranošću ili predrasudama prema određenim skupinama ljudi. Da bi se smatralo zločinom iz mržnje, kazneno djelo mora ispunjavati dva kriterija: Prvo, djelo mora predstavljati kazneno djelo u skladu s kaznenim pravom. Drugo, djelo mora biti motivirano pristranošću.

Motivacije pristranosti mogu se široko definirati kao unaprijed stvorena negativna mišljenja, stereotipne pretpostavke, netolerancija ili mržnja usmjerena na određenu skupinu koja dijeli neku zajedničku osobinu, kao što je rasa, etnička pripadnost, jezik, vjera, nacionalnost, seksualna orijentacija, rod ili bilo koja druga temeljna karakteristika. Osobe s invaliditetom također mogu biti žrtve zločina iz mržnje.

Zločini iz mržnje mogu uključivati prijetnje, materijalnu štetu, napad, ubojstvo ili bilo koje drugo kazneno djelo počinjeno s pristranom motivacijom. Zločini iz mržnje ne utječu samo na pojedince iz određenih skupina. Osobe ili imovina koja je samo povezana, ili čak samo percipirana kao član grupe koja dijeli zaštićenu osobinu, kao što su borci za ljudska prava, društveni centri ili vjerski objekti, također mogu biti mete zločina iz mržnje.

Izvor: OSCE ODIHR, <https://hatecrime.osce.org/what-hate-crime>.

CYBER NASILJE

"... cyber nasilje označava svaku elektroničku komunikaciju, uključujući, ali ne ograničavajući se na onu za koju se pokaže da je motivirana učenikovom stvarnom ili percipiranom rasom, bojom kože, vjerom, podrijetlom, nacionalnom ili etničkom pripadnosti, seksualnom orijentacijom, fizičkim, mentalnim, emocionalnim teškoćama ili teškoćama u učenju, rodnom, rodnim identitetom i izražavanjem ili drugim drugačijim osobinama. Također se odnosi i na elektroničku komunikaciju koja se temelji na povezanosti s bilo kojom gore identificiranom osobom kada je pisani, verbalni ili fizički čin ili elektronička komunikacija namijenjena:

- fizičkom ozljeđivanju učenika ili oštećivanju imovine učenika; ili
- značajnom ometanju učenikovih odgojno-obrazovnih mogućnosti; ili
- da bude toliko ozbiljna, ustrajna ili sveprisutna da stvara zastrašujuće ili prijeteeće odgojno-obrazovno okruženje; ili (iv) znatno ugrožava uredno funkcioniranje škole."

Izvor: Anti-Defamation League. (2010). Reagirane na cyber-mržnju, alati za akciju. Dostupno na: <https://www.adl.org/sites/default/files/documents/assets/pdf/combating-hate/ADL-Responding-to-Cyberhate-Toolkit.pdf>. Od: Vijeće Europe. Bookmarks- priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 191.

PRIMJERI INTERNETSKOG NASILJA:

- Slanje prijetnji, provokativnih uvreda ili rasnih ili etničkih pogrd
- Napadanje gej osoba, rodno specifične uvrede ili drugi oblici diskriminacije
- Pokušaj zaraze žrtvinog računala virusom
- Zatrpavanje pretinca e-pošte uvredljivim porukama
- Objavljivanje ili širenje lažnih informacija o osobi s ciljem nanošenja štete osobi ili njenom ugledu
- Izdvajanje osobe i pozivanje drugih da je napadnu ili ismijavaju
- Lažno predstavljanje kao druga osoba kako bi izgledalo kao da je druga osoba rekla stvari u koje ne vjeruje, ili koje nisu istinite o njima
- Dijeljenje slika osobe, osobito u neugodnoj situaciji, bez njenog dopuštenja
- Dijeljenje e-pošte bez dozvole pošiljatelja
- Stvaranje pritiska na druge da isključe nekoga iz zajednice (na mreži ili izvan nje)
- Neprestano slanje gadnih, zlobnih i uvredljivih poruka.

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 193.

DISKRIMINACIJA

Kada negativni stavovi prema određenoj skupini rezultiraju time da ta skupina ne može ili može u manjoj mjeri uživati svoja ljudska prava, to predstavlja diskriminaciju. Diskriminacija je u srži kršenje ljudskih prava i može biti rezultat rasističkih stavova ili drugih predrasuda koje nisu rasne prirode, ali su jednako negativne s obzirom na posljedice za izravne žrtve i društvo u cjelini.

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 168.

MEDIJI (ULOGA MEDIJA)

Masovni mediji uključuju "tradicionalne" radiofuzijske medije kao što su televizija, radio, filmovi, CD-ovi ili DVD-ovi, kao i tiskane medije te takozvanu informacijsku superautocestu, Internet, zajedno s uslugama kao što je World Wide Web, koje koriste komunikaciju preko interneta. Mediji su postali toliko važni u našim društvima da je sada teško zamisliti život bez televizije, e-pošte, web stranica za razmjenu videozapisa, internetskih informativnih portala ili blogova. Njihova konvencionalna uloga kao prozora u svijet još uvijek raste. Mediji su stekli nove funkcije kao što su forum za društvenu interakciju i komunikaciju, mjesto za kupnju ili prodaju robe ili prikupljanje informacija u bilo koju svrhu te objavljivanje vlastitog medijskog sadržaja.

Izvor: Vijeće Europe. Compass: priručnik za edukaciju mladih osoba o ljudskim pravima. Stranica 448.

RANJIVE SKUPINE

Mete govora mržnje

Govor mržnje pretežno je usmjeren na društvene skupine čiji je položaj u društvu podređen drugima ili čije su ideje i ponašanje u sukobu s jednim prevladavajućim sustavom normi.

Iako svatko može biti meta govora mržnje, u Europi postoji nekoliko skupina koje su redovito mete govora mržnje.

Internetskim istraživanjem kampanje Pokret bez govora mržnje provedenom 2015. sljedeće su skupine identificirane kao redovite mete govora mržnje: LGBT zajednica, muslimani, žene, imigranti i etničke manjine, Romi, Židovi, siromašni, osobe s invaliditetom, kršćani i druge vjerske manjine. To potvrđuju i druga slična istraživanja i studije. Nažalost, podaci o mladima kao metama govora mržnje ograničeni su, ali govor je mržnje svakako usmjeren na mlade jednako kao i na bilo koju drugu dobnu skupinu, a često ima dublji utjecaj zbog ranjivosti mnogih mladih ljudi i njihove izloženosti internetskim okruženjima.

Izvor: Vijeće Europe. Možemo! Poduzimanje mjera protiv govora mržnje. Stranica 38.

- **PROLAZNICI / PROMATRAČI**

Kad god naiđemo na sadržaj koji je u nekoj mjeri štetan za druge, postajemo sudionik dijaloga. Možemo ga ignorirati, možemo ga dalje širiti dijeljenjem ili možemo odlučiti zauzeti stav protiv njega. Mnoge su aktivnosti u ovome priručniku osmišljene tako da premjestite mlade iz pasivnog položaja "vide, ali ne djeluju" u položaj u kojem se bave problemom na najprikladniji način. To iziskuje vještine prosuđivanja i kritičke analize, a zahtijeva svijest o mogućim oblicima djelovanja.

- **ŽRTVE**

Ljudima koji su izravno na meti govora mržnje na internetu ili koji spadaju u jednu od zajedničkih ciljanih skupina za uvredljivo ili rasističko izražavanje ili cyber nasilje treba omogućiti strategije za vlastitu zaštitu i suočavanje s izrazima mržnje. Također su im potrebne vještine i znanja koja će im pomoći da riješe problem, na primjer, pozivanjem odgovorne osobe na odgovornost, prijavljivanjem zlostavljanja, poticanjem drugih da zauzmu stav i tako dalje.

- **"MRZITELJI" I POTENCIJALNI MRZITELJI**

Ova skupina uključuje one koji šire govor mržnje na internetu ili su u iskušenju da to učine, bilo stvaranjem vlastitog sadržaja ili dijeljenjem sadržaja drugih. Treba imati na umu da baš kao što postoje neki oblici govora mržnje koji su 'gori' od drugih, tako i uloga ljudi kao 'mrzitelja' može biti više ili manje štetna. Oni koji dijele sadržaj koji je blago rasistički također doprinose općem problemu, čak i ako njihovo djelovanje nije protuzakonito i ne poziva izravno druge na nasilje. To je još uvijek prvi korak u lancu štetnog izražavanja. Mnogi ljudi doprinose širenju govora mržnje na internetu jednostavnim dijeljenjem sadržaja koji ne prepoznaju kao štetan, uvredljiv ili lažan.

Izbjegavanje ovoga zahtijeva sposobnost uočavanja predrasuda ili pristranosti u internetskom sadržaju i veći stupanj odgovornosti u stvaranju ili dijeljenju s drugima.

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 183.

- **METE ILI POTENCIJALNE METE**

Neke skupine ili pojedinci mogu biti ranjiviji od drugih s obzirom na određene kritike. To može biti zbog načina na koji ih društvo općenito prikazuje, ili načina na koji ih mediji predstavljaju, a može biti i zbog toga što ih vlastite okolnosti čine manje sposobnima da se brane. Primjerice, pogrdne prema muslimanima vjerojatno će biti daleko štetnije u zemlji u kojoj velika većina nije muslimanska. Kršćani se mogu osjećati ugroženije tamo gdje su u manjini. Smatra se da djeca trebaju posebnu pažnju i zaštitu u gotovo svakom društvu. Skupine koje su najčešće na meti govora mržnje utvrđene su definicijom navedenom na početku ovog odjeljka, ali svatko može biti meta govora mržnje, čak i ako ne potpada pod jedan od navedenih oblika netolerancije.

Izvor: Vijeće Europe. Bookmarks - priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Stranica 152.

2.4. GDJE VIDIMO GOVOR MRŽNJE?

U istraživačkoj analizi objavljenoj u sklopu ovoga projekta, Narativi mržnje na internetskim portalima i internetska komunikacija²³ u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji, predstavljamo dio analize koja se bavi narativima mržnje usmjerenim protiv nekoliko skupina: izbjeglica i drugih migranata, političke oporbe, novinara (ove su dvije skupine predstavljene u integralnoj verziji analize) i četvrte skupine koja je različita za svaku zemlju; za Sloveniju je to LGBTQ zajednica, za Hrvatsku je to romska nacionalna manjina, a za Srbiju mladi.

Za svaku je zemlju istraživački tim detektirao događaje povezane sa svakom od ciljnih skupina u razdoblju od lipnja 2019. do lipnja 2020. te je pomoću ključnih riječi tražio članke o tim događajima objavljene na odabranim internetskim portalima u periodu od jednog ili dva tjedna.

SLOVENIJA

U slučaju Slovenije, internetski članci i njihovi komentari o odabranim temama analizirani su iz dva medija - nacionalne RTV Slovenija i političke Nove24TV. Analizirani su prema njihovom doseg, broju čitatelja i broju odgovora u komentarima na njihovom portalu i objavama na društvenim mrežama na Facebooku i Twitteru. Istraživački tim usredotočio se na karakteristike izvještavanja (ton – pozitivan, negativan, ravnodušan; korišteni tekst, opća atmosfera i sl.) u medijskim člancima te na komentare mržnje, kao i pozitivne komentare te dinamiku komunikacije u sadržajima koje generiraju korisnici. Za svaku ciljanu skupinu istraživački je tim identificirao glavni narativ mržnje i njegove podnarative koji su se pojavili u analiziranim internetskim medijima.

Za ciljanu skupinu izbjeglica i drugih migranata glavni narativ mržnje identificiran je kao: “izbjeglice prijete europskom društvu; stoga je opravdano ograničiti njihov dolazak, među ostalim fizičkim nasiljem (pucanjem u njih).” Podnarativi su uključivali:

- Oni nisu izbjeglice, već (ekonomski) migranti.
- Izbjeglice su nasilne po svojoj prirodi, potencijalni su kriminalci ili čak teroristi.
- Izbjeglice krše zakone i ilegalno prelaze granice. Time napadaju vladavinu prava i suverenitet zemlje u koju dolaze.

23 Za Sloveniju: Šulc, A. Šori, I. Mirovni inštitut, Univerza v Ljubljani (Fakulteta za družbene vede). Sovražni narativi v spletnih medijih in spletni komunikaciji v Sloveniji. (2020). Dostupno na https://www.cms.hr/system/article_document/doc/714/Sovrazni-narativi-v-spletnih-medijih-in-spletni-komunikaciji.pdf.

Za Hrvatsku: Lalić, S. Senta, C. Centar za mirovne studije. Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji u Hrvatskoj. (2020). Dostupno na: https://www.cms.hr/system/publication/pdf/147/Narativi_mr_nje_u_internetskim_medijima_i_internetskoj_komunikaciji_u_Hrvatskoj.pdf.

Za Srbiju: Janjić, S. Novosadska novinarska škola. Govor mržnje na portalima i društvenim mrežama u Srbiji. (2020). Dostupno na: https://www.cms.hr/system/article_document/doc/713/Odgovor-Narativi-mrznje-Srbija.pdf.

- Dolazak izbjeglica je, zapravo, planirana islamizacija i invazija Europe od strane Istoka.
- Izbjeglice nisu došle u Europu raditi, nego iskorištavati naš sustav i živjeti na naš račun.
- Previše je imigranata s Bliskog istoka i iz Afrike. Masovnom imigracijom i nerazmjerno većom stopom nataliteta prijetje postojanju Europljana.

Za ciljanu skupinu političkih protivnika vladi, glavni narativ mržnje identificiran je kao: "Pojedinci koji se protive vladi (i koji sudjeluju u protuvladinim prosvjedima) protiv su naše zemlje, moralno korumpirani i ne poštuju slovenske vrijednosti." Podnarativi su uključivali:

- Protivnici vlade veličaju komunistički totalitarni sustav i njegove zločine.
- Riječ je o nezaposlenim osobama koje žive na teret poreznih obveznika ili samoproglašeni kulturnih djelatnika koji neopravdano primaju financijsku potporu umjesto da rade.
- Protivnici sadašnje vlade uglavnom su imigranti s Balkana. Oni pokazuju svoj negativan stav i nezahvalnost prema Sloveniji.
- Protivnici vlade su nasilni, izazivaju nered i uništavaju imovinu drugih.
- Pokrete protiv sadašnje vlade organiziraju oporbene stranke koje pozivaju ljude na takve događaje da zbače koaliciju. Djeluju u okviru duboke države.
- Takvim proslavama i prosvjedima protiv vlade njezini protivnici ugrožavaju javno zdravlje.

Za ciljnu skupinu LGBTQ, glavni narativ mržnje bio je: "Javno prikazivanje ljubavi LGBTQ parova nije prihvatljivo. To su devijantne veze koje ugrožavaju moralne vrijednosti društva." Podnarativi su uključivali:

- Veze između LGBTQ osoba su neukusne i odvratne. Njihova seksualna orijentacija trebala bi biti skrivena iza četiri zida.
- LGBTQ orijentacija nije prirodna i treba je dijagnosticirati kao bolest.
- Kroz razne institucije, uključujući medije, LGBTQ zajednica želi indoktrinirati svoj bolesni mentalitet u naše društvo.
- Javno prikazivanje LGBTQ veza šteti našoj djeci. Ona ne bi trebala biti izložena takvim djelima.
- Trebali bismo bojkotirati poduzeće T-2 zbog njihove neprihvatljive reklame s LGBTQ sadržajem.

HRVATSKA

U slučaju Hrvatske, analizirani su članci objavljeni na raznim portalima, komentari čitatelja i komentari na Facebook objavama tih članaka. U svakoj od četiri studije slučaja o narativima mržnje (izbjeglice i drugi migranti, politička oporba, novinari i romska nacionalna manjina) otkriven je glavni narativ mržnje i nekoliko podnarativa, kao i odgovori na te narative.

Za ciljanu skupinu izbjeglica i drugih migranata glavni narativ identificiran je kao: "dolazak izbjeglica i drugih migranata predstavlja prijetnju hrvatskom i europskom društvu". Podnarativi su uključivali:

- Migranti su necivilizirani, agresivni, napadaju policiju i lokalno stanovništvo i krše zakon ilegalnim prelaskom granice.
- Migranti su potencijalni teroristi.
- Migranti su prijetnja zdravstvenom sustavu i ne bi trebali imati pristup zdravstvenoj skrbi.
- Migranti su prijetnja vrijednostima društva zato što dolaze iz zemalja s potpuno različitim kulturnim vrijednostima.
- Migranti su sposobni za pridruživanje vojsci, trebali su ostati u svojim zemljama i boriti se.
- Zagovornici prava migranata su licemjeri i plaćenici koji rade protiv interesa Hrvatske.

Za ciljnu skupinu Roma otkriven je sljedeći glavni narativ: "Romi su problem za ostale građane Hrvatske jer se ne žele prilagoditi većinskoj kulturi i načinu života". Podnarativi su uključivali:

- Romi su nasilni, krađu i krše zakon, narušavaju sigurnost građana Hrvatske i njihove imovine.
- Romi ne žele raditi i obrazovati se i zloupotrebljavaju sustav socijalne skrbi.
- Romi u Hrvatskoj uživaju veća prava od ostalih građana.
- Zagovornici prava Roma ne znaju kakva je situacija na terenu, licemjerni su i zlobni.

SRBIJA

U slučaju Srbije, za ciljnu skupinu "migranti" glavni narativ bio je: "Migranti će "islamizirati" Srbiju. Migranti su teroristi."

Dominantni narativ ne odnosi se izravno na migrante, već na vlasti u Srbiji, pod pretpostavkom da se oni - zbog osobnih interesa, nedostatka integriteta i domoljublja ili dobrih odnosa s Europskom unijom - slažu s imigracijom i "islamizacijom Srbije". Iako su ovi komentari prije svega glasili kao netolerancija prema srbijanskoj vladi (Srpska napredna stranka), one se temelje na netoleranciji prema islamu. Ostali narativi uključivali su:

- Migranti će islamizirati Srbiju i uništiti srpski identitet.
- Migranti su opisani kao teroristi (ISIS-ovi ratnici, ubojice, mudžahedin).
- Migracije se smatraju dijelom šire zavjere ili tajnog plana (teorija o velikoj zamjeni).

Za ciljanu skupinu "mladi" glavni narativ su seksističke uvrede i pozivi na cyber nasilje. Ostali narativi uključivali su uvredljive komentare temeljene na fizičkom izgledu.

2.4.1. GOVOR MRŽNJE I DRUŠTVENE MREŽE

Društveni su mediji ili mreže komunikacijski kanali koji korisnicima omogućuju stvaranje i dijeljenje sadržaja ili sudjelovanje u društvenom umrežavanju, uključujući vlastiti krug, ali i u širim komunikacijskim krugovima i publici.

Širi su krugovi ponekad zatrovani sadržajem poznatim kao izraz "govor mržnje", ali to se obično odnosi na javno poticanje na mržnju ili nasilje, pozive na diskriminaciju ili drugi izraz ograničavanja nečijih prava ili pristupa pravima na temelju obilježja te osobe.

Kada se ova vrsta sadržaja pojavi na društvenim mrežama, društvene su mreže dužne zaštititi žrtvu poduzimanjem određenih radnji na sadržaju. To je ukratko ono o čemu govori **Kodeks postupanja za borbu protiv nezakonitog govora mržnje na internetu**.²⁴ Europska komisija usvojila je taj dokument u svibnju 2016. "radi sprečavanja i suzbijanja širenja nezakonitog govora mržnje na internetu" te se složila s Facebookom, Microsoftom, Twitterom i YouTubeom. Tijekom 2018. godine Instagram, Snapchat i Dailymotion pridružili su se Kodeksu postupanja. Jeuxvideo.com pridružio u siječnju 2019., a TikTok u rujnu 2020.

Spomenute četiri početne platforme složile su se da će u 24 sata procijeniti obavijesti većine korisnika, poštujući zakonodavstvo EU-a i nacionalno zakonodavstvo o govoru mržnje te su se obvezale ukloniti, ako je potrebno, one poruke koje se procijene nezakonitima. Četiri društva koja su vlasnici platforme također su se složila da će nastaviti raditi na poboljšanju povratnih informacija korisnicima i biti transparentnija prema općem društvu.

Provedba Kodeksa postupanja procjenjuje se redovitim praćenjem uspostavljenim u suradnji s mrežom organizacija civilnog društva koje se nalaze u državama članicama EU-a. Koristeći zajednički dogovorenu metodologiju, te organizacije testiraju kako IT društva provode obveze iz Kodeksa.²⁵

Svaka je društvena mreža razvila vlastite standarde zajednice - smjernice ili politike o govoru mržnje koje reguliraju u kojim će se okolnostima ukloniti koja vrsta sadržaja zbog kršenja postavljenih pravila. Neke platforme imaju uspostavljen žalbeni sustav, tako da se uklonjeni sadržaj može ponovno razmotriti i ponovno učiniti vidljivim. Najrazrađeniji žalbeni sustav je onaj Nadzornog odbora Facebooka i Instagrama. Svrha je Odbora "promicanje slobodnog izražavanja donošenjem principijelnih, neovisnih odluka o sadržaju na Facebooku i Instagramu i izdavanjem preporuka o relevantnoj politici sadržaja društva Facebook."²⁶ Odbor djeluje u skladu s Poveljom

²⁴ Europska komisija. Dostupno na: https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=42985.

²⁵ Dostupno na: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/aid_development_cooperation_fundamental_rights_assessment_of_the_code_of_conduct_on_hate_speech_on_line_-_state_of_play_0.pdf.

²⁶ Dostupno na: <https://oversightboard.com/>.

– temeljnim upravljačkim dokumentom – u kojem se navodi struktura odbora, definiraju njegove odgovornosti i svrha te objašnjava njegov odnos prema društvu. Nadalje, Poveljom se određuje članstvo u Odboru, upravljanje i donošenje odluka.²⁷

Ovdje je kratak pregled standarda zajednice društvenih mreža, smjernica ili pravila postupanja:

Facebook definira govor mržnje kao “izravan napad na ljude na temelju onoga što nazivamo zaštićenim karakteristikama: rase, etničkog podrijetla, invaliditeta, nacionalnosti, religijske pripadnosti, društvene klase, seksualne orijentacije, spola, rodnog identiteta i ozbiljne bolesti. Napade definiramo kao nasilan ili dehumanizirajući govor, štetne stereotipe, izjave o inferiornosti, izjave prijezira, gađenja ili odbacivanja, psovanje i pozive na diskriminaciju i segregaciju. Dob smatramo zaštićenom karakteristikom kad se na nju upućuje zajedno s nekom drugom zaštićenom karakteristikom. Isto tako štitimo izbjeglice, migrante, imigrante i tražitelje azila od najozbiljnijih napada, ali dopuštamo komentiranje i kritiku imigracijskih politika. Isto tako, pružamo određenu zaštitu za karakteristike kao što je zanimanje kad se na njih upućuje zajedno s nekim drugim zaštićenim karakteristikama.”²⁸

Twitter navodi: “ne smijete promicati nasilje usmjereno prema drugima na temelju rase, etničkog podrijetla, nacionalnosti, kaste, seksualne orijentacije, roda, rodnog identiteta, vjere, dobi, invaliditeta ili ozbiljne bolesti, niti im izravno prijetiti ili ih zlostavljati. Također ne dopuštamo račune čija je primarna svrha poticanje štete prema drugima na temelju navedenih kategorija.”²⁹

YouTube uklanja sadržaj koji promiče nasilje ili mržnju prema pojedincima ili skupinama na temelju bilo kojeg od sljedećih atributa: dob, kasta, invaliditet, etnička pripadnost, rodni identitet i izražavanje, nacionalnost, rasa, imigracijski status, religija, spol/rod, seksualna orijentacija, žrtve velikog nasilnog događaja i njihova rodbina, status veterana.³⁰

Smjernice **Instagram** zajednice pokrivaju govor mržnje, zlostavljanje i nasilje navodeći da će “ukloniti sadržaj koji uključuje uvjerljive prijetnje ili govor mržnje te sadržaj koji je usmjeren na privatne osobe da bi ih ponizio ili posramio. Ne dopuštamo poticanje na nasilje ili napad na nekoga na temelju njihove rase, etničkog podrijetla, nacionalnosti, spola, roda, rodnog identiteta, seksualne orijentacije, vjere, invaliditeta ili bolesti.”³¹

27 Dostupno na: <https://oversightboard.com/governance/>. Žalbeni proces Nadzornog odbora daje korisnicima način da ospore odluke o sadržaju na Facebooku ili Instagramu. Ako je vaš sadržaj uklonjen i zatražili ste pregled odluke, nakon čega je ta konačna odluka još uvijek protiv vraćanja sadržaja, možete se žaliti Nadzornom odboru. Osoblje Upravnog odbora procjenjuje zaprimljene slučajeve, razmatra prihvatljive slučajeve iz tih podnesaka te određuje što će detaljno razmotriti. Kriteriji za odabir prihvatljivih slučajeva su poteškoće, značaj i globalna relevantnost jer ti slučajevi mogu informirati buduću politiku. Više o žalbenom postupku: <https://oversightboard.com/appeals-process/>.

28 Dostupno na: https://www.facebook.com/communitystandards/hate_speech.

29 Dostupno na: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/hateful-conduct-policy>.

30 Dostupno na <https://support.google.com/youtube/answer/2801939>.

31 Dostupno na: <https://about.instagram.com/blog/announcements/instagram-community-guidelines-faqs>.

Snapchat zabranjuje govor mržnje te ga definira kao sadržaj koji ponižava, ocrnjuje ili promiče diskriminaciju ili nasilje na temelju rase, boje kože, kaste, etničke pripadnosti, nacionalnosti, vjere, seksualne orijentacije, rodnog identiteta, invaliditeta ili statusa veterana, imigracijskog statusa, socioekonomskog statusa, dobi, težine ili statusa trudnoće.³²

Dailymotion je francuski globalni servis za streaming videozapisa. Dailymotion zabranjuje sljedeće vrste sadržaja: zlostavljanje djece, seksualno eksplicitan sadržaj, teroristički sadržaj i/ili sadržaj koji promiče nasilna ekstremistička djela/skupine ili pojedince, sadržaj koji potiče nasilje ili opasne aktivnosti i drugi sadržaj.³³

TikTok navodi da su oni "raznolika i uključujuća zajednica koja nema tolerancije prema diskriminaciji. Ne dopuštamo sadržaj koji sadrži govor mržnje ili uključuje ponašanje mržnje i uklanjamo ga s naše platforme." Nadalje, TikTok će "suspendirati ili zabraniti račune koji sudjeluju u govoru mržnje ili koji su povezani s govorom mržnje." Njihova je definicija govora mržnje "sadržaj koji napada, prijeti, potiče nasilje nad pojedincem ili grupom ili na drugi način dehumanizira pojedinca ili skupinu na temelju sljedećih zaštićenih osobina: rasa, etnička pripadnost, nacionalnost, religija, kasta, seksualna orijentacija, spol, rod, rodni identitet, ozbiljna bolest, invaliditet, imigracijski status."³⁴

TRANSPARENTNOST

Sve platforme društvenih medija objavljuju izvješća o transparentnosti. Kliknite na linkove kako biste saznali više.

- Iz Facebookovog [izvješća o transparentnosti](#) možemo saznati više o mjerama koje je njihovo društvo poduzelo u borbi protiv govora mržnje. Na koliko su sadržaja poduzete mjere? Koliko je štetnog sadržaja na kojem su poduzete mjere, pronašla platforma prije nego što su ga korisnici prijavili? Također, Facebook pruža informacije o žalbenim odlukama - obnovljenom sadržaju koji je pogrešno uklonjen. Budući da je Instagram platforma društvenih medija u vlasništvu Facebooka, sve što se odnosi na jednu, odnosi se i na drugu platformu.
- Izvješća o transparentnosti Twittera dostupna su [ovdje](#).
- YouTubeova su izvješća o transparentnosti [ovdje](#).
- Snapchat objavljuje [izvješća o transparentnosti](#) koja nude uvid u štetni sadržaj za koji mreža poduzima mjere i druge pravne obavijesti.
- Izvješće o transparentnosti TikToka dostupno je [ovdje](#).

³² Dostupno na: <https://snap.com/en-US/community-guidelines>.

³³ Dostupno na: <https://faq.dailymotion.com/hc/en-us/articles/360015770319-Prohibited-content->

³⁴ Dostupno na: <https://www.tiktok.com/community-guidelines?lang=en#38>.

U četiri godine od njegove provedbe, Kodeks postupanja za borbu protiv nezakonitog govora mržnje na internetu zatražio je od IT društava, vlasnika platformi društvenih medija da:

- Imaju pravila i standarde zajednice koji zabranjuju govor mržnje i uspostave sustave i timove za pregled sadržaja za koji je prijavljeno da krši te standarde.
- Pregledaju većinu prijavljenog sadržaja u roku od 24 sata i uklone ili onemoguće pristup sadržaju govora mržnje, ako je potrebno.

IT poduzeća u prosjeku procjenjuju 89 % prijavljenog sadržaja u roku od 24 sata, što je povećanje u odnosu na 81 % u 2018.

Stopa uklanjanja stabilna je na u prosjeku više od 70%. Godine 2016., nakon prvog praćenja provedbe Kodeksa postupanja, uklonjeno je samo 28 % označenog sadržaja. Trenutna se prosječna stopa uklanjanja može smatrati zadovoljavajućom za područje poput govora mržnje, s obzirom na to da granicu protiv govora koji je zaštićen pravom na slobodu izražavanja nije uvijek lako odrediti i uvelike ovisi o kontekstu u koji je sadržaj stavljen.

- Pruže redovitu obuku svojim djelatnicima.

Sva IT društva navode da održavaju redovite i česte obuke te pružaju vođenje i podršku svojim timovima pregledatelja sadržaja, uključujući pritom i specifičnosti sadržaja govora mržnje.

- Rade na udruživanju u partnerstva i uključivanju u aktivnosti obučavanja s civilnim društvom kako bi proširili svoju mrežu pouzdanih prijavitelja.

IT društva izvijestila su o znatnom proširenju svoje mreže "pouzdanih prijavitelja" u Europi od 2016. Redovito surađuju s njima kako bi povećali razumijevanje nacionalnih specifičnosti govora mržnje.

- Rade [s pouzdanim prijaviteljima] na promicanju neovisnih protunarativa i obrazovnih programa.

IT društva također surađuju sa svojim "pouzdanim prijaviteljima" na kampanjama za toleranciju i pluralizam na internetu. Između 2017. i 2019. u sjedištu YouTubea, Twittera i Facebooka održane su četiri radionice kako bi se pripomoglo takvim inicijativama. Zbog toga je više od 40 nevladinih organizacija tijekom europskih izbora 2019. pokrenulo internetsku kampanju na razini EU-a na 24 jezika, usmjerenu na promicanje zdravih i tolerantnih razgovora na internetu pod oznakom #WeDeserveBetter.

- **Odrede nacionalne kontaktne točke za primanje obavijesti, posebno od strane nacionalnih tijela.**

Sva IT društva koja su se pretplatila na Kodeks postupanja uspostavila su nacionalne kontaktne točke kako bi olakšala kontakt s relevantnim nadležnim tijelima na nacionalnoj razini. Važno je naglasiti da se Kodeks postupanja dopunjuje zakonodavstvom o borbi protiv rasizma i ksenofobije (Okvirna odluka Vijeća 2008/913/JHA), kojim se od počinitelja kaznenih djela nezakonitog govora mržnje, bilo na internetu ili izvan njega, zahtijeva učinkovit kazneni progon.

- **Promiču transparentnost prema korisnicima, kao i prema široj javnosti.**

IT društva su 2016. godine objavile samo informacije o broju zahtjeva za provedbu zakona i nisu pružile nikakve pojedinosti o govoru mržnje na internetu kao posebnom razlogu za uklanjanje sadržaja. Danas su uklanjanja sadržaja govora mržnje jasno prikazana, redovito, u svakom od izvješća o transparentnosti IT poduzeća.

2.4.2. GOVOR MRŽNJE I ŠKOLE

Odgajno-obrazovni sustav ima najvažniju ulogu u procesu socijalizacije djece i mladih kroz redovnu nastavu i izvannastavne aktivnosti. Postoje brojne mogućnosti kako se koncept prevencije govora mržnje može ostvariti kroz školovanje i neformalne oblike obrazovanja kao što su radionice i seminari koje održavaju obučeni stručnjaci, nastavnici, stručni timovi škola ili organizacije civilnog društva.

Važno je naglasiti da, s obzirom na to da su ljudska prava dio osobne ili profesionalne sfere života svake osobe bez obzira na rod, dob, spol, obrazovanje i status u društvu, naglašavanje važnosti ljudskih prava nije samo obveza nastavnika koji predaju društvene ili humanističke predmete (sociologija, politika i gospodarstvo, povijest i građanski odgoj i obrazovanje), nego obveza svih radnika u odgajno-obrazovnom sustavu. Uz stručnjake iz sustava, organizacije civilnog društva koje se bave ljudskim pravima imaju svoju ulogu i ovdje, budući da je njihova misija očuvanje ljudskih prava i borba protiv diskriminacije.

Stoga bi se prevencija govora mržnje mogla ostvariti kroz različite odgajno-obrazovne module na brojne načine. To može biti podučavanjem o: predrasudama i stereotipima, sankcijama za diskriminirajuća djela, učenjem za ljudska prava, kritičko mišljenje, o medijima i internetskoj pismenosti.

S obzirom na to da predrasude motiviraju pojedince i skupine na širenje govora mržnje ili diskriminaciju drugih na neki drugi način, vjeruje se da bi obrazovanje o predrasudama moglo biti korisno, budući da su predrasude, kao mišljenja koja sadrže intenzivne negativne emocije prema drugima, osnova govora mržnje. Iako su predrasude mišljenja, ta bi se mišljenja mogla temeljiti na dezinformacijama, pogrešnom ili selektivnom tumačenju činjenica, lošim zaključcima o tome da su različite pojave uzročno povezane kada to u stvarnosti nisu i drugim zabudama. Rezultat su neutemeljene generalizacije. Iako stereotipi mogu biti prijeteći, smatra se da su predrasude one koje motiviraju ljude da se uključe u diskriminirajuća djela zbog jakih osjećaja od kojih su napravljena. Stereotipi su pojednostavljene i prekomjerne generalizacije, ali mogu se mijenjati (na primjer, kroz kontakt s nekim iz druge kulture). Međutim, predrasude su snažna uvjerenja koja se često ne mijenjaju.³⁵

Obrazovanje o predrasudama pristup je koji naglašava prevenciju, a ne liječenje bolesti. Ako počnemo gledati na predrasude kao na mišljenja koja se temelje na logičkim pogreškama i negativnim emocijama, a ne na racionalnosti i spoznaji, onda bi se ova vrsta razmišljanja mogla početi doživljavati kao netočna. Iako se naglašavanje netočnosti predrasuda može smatrati

³⁵ Mihić, Vladimir. (2015). Stereotipi i predrasude: od slike o svetu oko nas do sukoba i konflikata. Novi Sad: Filozofski fakultet. Dostupno na srpskom na: <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2015/978-86-6065-320-0>.

blagim pristupom u borbi protiv govora mržnje i diskriminacije, istina je da ljudi (osim ako prirodno nisu otvorenog uma) nemaju tendenciju preispitivati vlastita mišljenja, a posebno ona mišljenja koja dolaze s jakim emocijama.

Razgovor o **sankcijama diskriminirajućih djela** mogao bi biti i pristup prema prevenciji. Djeci bi se moglo objasniti koja su djela protivna zakonu i da za njih postoje određene kazne. Na taj način, kroz strah od kažnjavanja, govor mržnje mogao bi se smanjiti u javnoj sferi. Međutim, jasno je da ovaj pristup ne pridonosi promjeni svijesti, pa se stvarna prevencija mora provoditi na drugoj osnovi.

Stoga bi razgovor o sankcijama mogao biti uspješna metoda sprječavanja govora mržnje u srednjim školama, posebno za onu djecu koja su već prošla sve faze razvoja predrasuda³⁶ ili djecu koja već provode diskriminirajuće radnje. Istodobno, štetnost predrasuda mogla bi se prikazati naglašavanjem njihove logičke pogrešivosti. Odgojno-obrazovni sustav nudi mnogo različitih mogućih predmeta i međupredmetnih tema u kojima bi se to moglo podučavati, kao što su građanski odgoj, logika, filozofija, sociologija, psihologija i medijska pismenost, predmet koji postoji u nekim zemljama u regiji.³⁷

U Srbiji, primjerice, računajući na to da kurikulum građanskog odgoja i ustav već pružaju prostor za obrazovanje o ljudskim pravima, to je odlična prilika za nastavnike ne samo da upoznaju učenike s osnovama ljudskih prava, već i da istaknu njihovu važnost. Ključno je naglasiti koja posebna prava i slobode služe kao ljudska prava - na primjer, sloboda uvjerenja i vjeroispovijesti, sloboda izražavanja ili ne izražavanja nacionalnosti, sloboda mišljenja i izražavanja, pravo na odgoj i obrazovanje na materinskom jeziku osobe itd. Takva vrsta poučavanja o ljudskim pravima naziva se "obrazovanjem za ljudska prava" što bi mogao biti jedan od načina na koji bi se govor mržnje mogao spriječiti – sugerirajući da je govor mržnje čin protiv tih prava. Kvalitetno obrazovanje za ljudska prava uključuje tri dimenzije - učenje o ljudskim pravima, učenje kroz ljudska prava, učenje za ljudska prava.³⁸ "Učenje o ljudskim pravima" zahtijeva značajnije napore svih aktera određene škole, a podrazumijeva "da obrazovno okruženje štiti ljudska prava učenika", uključujući, na primjer, pravo židovskih učenika na okruženje za učenje bez antisemitizma. 'Učenje kroz ljudska prava' vrlo je učinkovit model učenja jer daje primjer učenicima, što znači da sami učitelji ne toleriraju govor mržnje i jednako se odnose prema svim učenicima. "Učenje za ljudska prava" podrazumijeva afirmaciju ljudskih prava i "osnažuje učenike da ostvaruju svoja prava i brane prava drugih". To je također vrijedna vještina, a poticanjem na nju može se stvoriti okruženje koje poštuje prava drugih (UNESCO i OESS, 2018:34).

36 Pročitajte 'Kako se predrasude uče' autora Gordona W. Allporta. Dostupno na engleskom na: <https://www.nj.gov/education/holocaust/resources/HowPrejudicesLearned.pdf>.

37 U Srbiji ovaj predmet trenutno postoji u prvom i drugom razredu srednje škole, a zove se "Jezik, mediji i kultura"

38 UNESCO & OSCE. (2018). Addressing Anti-Semitism through Education. Dostupno na engleskom na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000263702?posinSet=52&queryId=5c180c59-393a-4df7-aa82-88f4ba1ee155>

Medijska i informacijska pismenost (MIL), posebno vještina kritičkog mišljenja koju MIL jača, također je prepoznata kao alat za sprečavanje govora mržnje i poučavanja o njemu. UNESCO u publikaciji pod nazivom "Suzbijanje govora mržnje na internetu"³⁹, navodi da se "očekuje da ove kompetencije u području medijske i informacijske pismenosti mogu poboljšati sposobnost pojedinaca da prepoznaju i propituju sadržaj mržnje na internetu, razumiju neke od njegovih pretpostavki, pristranosti i predrasuda te potiču razradu argumenata kako bi se suočili s tim" (str. 34). Stoga se kritičko mišljenje, možda najvažnija vještina koju MIL unapređuje, ne odnosi samo na medijski sadržaj, već je prenosivo, što znači da se ta vještina odnosi i na druge dijelove života. Na taj način, kroz edukaciju o medijskim sadržajima, učenici uče preispitivati politiku i druge odnose u društvu kada se informiraju.

Internetska pismenost također je identificirana kao metoda sprečavanja govora mržnje u virtualnom prostoru. U publikaciji "Bookmarks - priručnik za suzbijanje govora mržnje kroz obrazovanje za ljudska prava"⁴⁰ autori Keen i Georgescu (2015.) referiraju se na "Vodič za ljudska prava za korisnike interneta" Vijeća Europe u kojemu je naglašena potreba da nastavnici i roditelji podučavaju i informiraju djecu o tome kako se sigurno kretati internetom i kako prepoznati štetni sadržaj (str. 182). U publikaciji se također naglašava da učenici moraju biti u stanju prvenstveno prepoznati govor mržnje i da "to zahtijeva poznavanje onoga što čini govor mržnje i znanje kako procijeniti mogući utjecaj, ali može zahtijevati i dublju svijest o temeljnim porukama i sposobnost uočavanja pristranosti i predrasuda tamo gdje su one samo implicitne" (str. 184).

Dakle, može se zaključiti da je za uspješno sprečavanje govora mržnje među mladima potrebno je podučavati ih o predrasudama i diskriminaciji, "za ljudska prava" te ih osnažiti i podržati u poboljšavanju njihovih vještina kritičkog mišljenja, te medijske, informacijske i internetske pismenosti. Ako se znanja i vještine iz tih pristupa mogu kombinirati, može se očekivati da će učenici razviti odgovarajuće unutarnje resurse kako bi identificirali govor mržnje, bili svjesni njegovih posljedica i ne pridonosili daljnjem širenju diskriminacije.

Kako bi mogli raditi s učenicima na razumijevanju i borbi protiv govora mržnje, važno je da nastavnici i nastavnice budu upoznati i sposobni prenijeti gore opisane ključne informacije i znanja.

39 UNESCO. (2015). Borba protiv internetskog govora mržnje. Dostupno na engleskom na: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000233231>.

40 Keen, Ellie & Georgescu, Mara. (2016). Bookmarks: priručnik za borbu protiv govora mržnje na internetu pomoću edukacije o ljudskim pravima. Vijeće Europe. Dostupno na engleskom na: <https://rm.coe.int/168065dac7>.

MATERIJALI ZA NASTAVNIKE

Nastavno na ovaj okvir i uvod u govor mržnje na internetu razvijeni su različiti materijali za potporu nastavnicima i korištenje u školama. Konzultirana je skupina nastavnika iz uključenih zemalja te su dobivene povratne informacije u odnosu na pripremljene materijale.

3.1. NASTAVNE JEDINICE U SPREČAVANJU GOVORA MRŽNJE

PRIPREMILA: LOVORKA BAČIĆ

Nastavno na ovaj okvir i uvod u govor mržnje na internetu razvijeni su različiti materijali za potporu nastavnicima i korištenje u školama. Konzultirana je skupina nastavnika iz uključenih zemalja te su dobivene povratne informacije u odnosu na pripremljene materijale.

TEMA: GOVOR MRŽNJE ONLINE - UVODNA RADIONICA

(za učenike i učenice 2. – 4. razreda SŠ)

Predmet i korelacije	Hrvatski jezik, medijska kultura, Sociologija, Politika i gospodarstvo, Etika, Engleski jezik, MPT Građanski odgoj i obrazovanje, MPT osobni i socijalni razvoj
Cilj	Približiti učenicima i učenicama pojam govora mržnje; uputiti učenike i učenice na razmišljanje o utjecaju govora mržnje na društvo; pružiti učenicima mogućnost da razviju argumente i vlastiti stav prema ovoj pojavi
Ishodi (Učenici će:)	• Biti upoznati s pojmom govor mržnje i razlikovati ga od pojma sloboda govora• Moći prepoznati i nabrojati primjere govora mržnje u medijima• Razumjeti štetnost govora mržnje na napadnute grupe i društvo u cjelini.
Metode rada	prezentacija, grupni rad na primjerima, diskusija
Trajanje	45 minuta
Korišten materijal	publikacija „Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji“ ⁴¹ (publikacija na poveznici)

41 Lalić S., Senta C. (2020.), Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji, Zagreb, Centar za mirovne studije.

- **Uvodni dio sata (10')**

Nastavnik/ca prezentira značenje pojmova govor mržnje i sloboda govora te objašnjava što znači argumentirana kritika i njenu diferencijaciju od govora mržnje. Kroz nekoliko primjera učeničkih izjava pojasni i da nije svako “ružno” obraćanje govor mržnje.

Kao temelj za prezentaciju, nastavnik/ca može koristiti uvodne dijelove i definicije ključnih pojmova iz prvog djela publikacije.

U nastavku, učenike/ce možemo pitati da navedu primjere govora mržnje koje prepoznaju ili su čuli. *Taj dio koristi se za provjeru jesu li učenici/e razumjeli pojam te ispravi ili da dodatno pojašnjenje razlikovanja kritike, slobode govora i govora mržnje.*

- **Glavni dio sata (20')**

Nastavnik/ca pita učenike/ce kakvog su tipa i kojim osobama ili grupama su najčešće upućene poruke mržnje s kojima su se sretali. U nastavku diskusije zajedno s učenicima nastavnik/ca pobroji ranjive skupine u RH i popriča o tome kako učenici percipiraju uzroke i razloge za takav tretman navedenih grupa (grupe mogu biti npr. Romi, LGBT osobe, Srbi, izbjeglice i drugi migranti i sl.).

Zatim učenici u manjim grupama (4 – 5 osoba) istražuju online primjere govora mržnje u RH i prikupljaju termine ili formulacije kojima se pojedine grupe obilježavaju.

Nastavnik ih prema procjeni koje društvene mreže koriste/prate uputi što i kako da traže te na dodatne izvore ili društvene medije.

- **Završni dio sata (10')**

Učenici prezentiraju nalaze s društvenih medija te s nastavnikom/com diskutiraju o tome što od izloženog su već ranije čuli/e i kako smatraju da te poruke utječu na te pojedince/grupe i na društvo u cjelini.

Za zadaću nastavnik daje učenicima zadatak da pogledaju video “Hejt Sloveni” (nalazi se na [ovoj poveznici](#)) te analiziraju što od poruka koje se u videu čuju jest, a što smatraju da nije govor mržnje (prema definiciji) te napišu obrazloženja svojih zaključaka. Na temelju toga, ako ima mogućnosti (na idućem satu ili drugoj prilici), može se povesti razgovor o tome kako bi nastavnik mogao provjeriti jesu li učenici razumjeli što je govor mržnje.

TEMA: PREDRASUDE I GOVOR MRŽNJE

(2. – 4. razred SŠ)

Predmet i korelacije	Hrvatski jezik, medijska kultura, Psihologija; Sociologija, Etika, MPT Građanski odgoj i obrazovanje, MPT osobni i socijalni razvoj
Cilj	Informirati učenike/ce o značenjima pojmova predrasude, diskriminacija i govor mržnje; potaknuti učenike na razumijevanje posljedica i utjecaja na pojedince, grupe i društvo; omogućiti argumentiranu diskusiju i analizu teme.
Ishodi (Učenici će:)	• Znati što su stereotipi i predrasude te ih moći prepoznati u svakodnevnom životu• Biti informirani što je diskriminacija• Biti informirani o i razumjeti pojam govor mržnje• Razumjeti utjecaj i posljedice predrasuda i govora mržnje na napadnute grupe.
Metode rada	prezentacija, individualna vježba asocijacija, iskustvena vježba argumentacije stavova, diskusija
Trajanje	45 minuta
Korišten materijal	Priručnik za građanski odgoj i obrazovanje „Znam, razmišljam, sudjelujem“ ⁴² (na poveznici), (str. 85/86 te 119)

• Uvodni dio sata (10')

Nastavnik/ca zamoli učenike/ce da napišu po jednu asocijaciju na pojmove, primjerice: političari, mladi, Srbi, ateisti, muslimani, Albanci, gimnazijalci.

Kratko prikupljanje asocijacija može se napraviti putem neke aplikacije radi brzine i praktičnosti. Pojmovi za asocijacije mogu varirati ovisno o procjeni nastavnika/ce koje od grupa su prisutnije u okolini učenika/ca, a da prema njima ima predrasuda. Preporučuje se imati i neke grupe koje su neočekivane i neke s kojima učenici/e nemaju direktno iskustvo kontakta, također da bude 5 – 7 pojmova.

Nakon toga nastavnik/ca pročita napisane pojmove te pita učenike/ce je li ih što iznenadilo te što misle od kuda dolaze te predrasude i stereotipi.

⁴² Zenzerović Šloser I. (2014.) Znam, razmišljam, sudjelujem. Priručnik za nastavnike: Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja, Zagreb, Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske.

- **Glavni dio sata (25')**

Nastavnik/ca prezentira definicije stereotipa i predrasuda uz nekoliko primjera te pita učenike/ce koje od stereotipa i predrasuda češće čuju (ili prema kojim grupama/identitetima).

Opcija je i da neki učenik, u dogovoru s nastavnikom, pripremi tumačenje pojmova.

Važno je osvrnuti se na vježbu Asocijacije te učenice/ke ne osuđivati, već im pojasniti kako se formiraju stereotipi.

Nakon toga nastavnik/ca provodi vježbu Barometar stavova s jednom do dvije teze koristeći upute za vježbu iz priručnika za građanski odgoj i obrazovanje "Znam, razmišljam, sudjelujem"⁴³ (na [poveznici](#)).

Nakon vježbe nastavnik pojašnjava na koji način neka od izrečenih mišljenja mogu reproducirati predrasude te zašto je važno informirati se o problemima pojedinih grupa prije formiranja stava. Zatim ih pita koje predrasude postoje prema njihovoj grupi (nacionalnoj, dobnoj i sl.) te kako se osjećaju kad ih čuju.

Na kraju ovog dijela nastavnik/ca kratko prezentira učenicima/cama što je diskriminacija.

**Za pripremu pročitati upute u priručniku kako se provodi metoda Barometar stavova, stranica 86.*

- **Završni dio sata (10')**

Nastavnik/ca podsjeti učenike/ce što je govor mržnje te porazgovara s njima kakvu vezu vide između predrasuda i govora mržnje te što mogu napraviti da oni sami ili drugi ne ponavljaju stereotipe i predrasude koje čuju u svojoj okolini.

Za zadaću ili tijekom ovog nastavnog sata, nastavnik može dati učenicima da pogledaju spot Stop rasizmu i govoru mržnje na stadionima ([poveznica 1](#) ili [poveznica 2](#)).

43 Zenzerović Šloser I. (2014.) Znam, razmišljam, sudjelujem. Priručnik za nastavnike: Pomoć u provedbi građanskog odgoja i obrazovanja, Zagreb, Centar za mirovne studije, Mreža mladih Hrvatske.

TEMA: KRITIČKO ČITANJE MEDIJA

(za učenike i učenice 3. i 4. razreda SŠ)

Predmet i korelacije	Hrvatski jezik, medijska kultura, Psihologija; Sociologija, Etika, MPT Građanski odgoj i obrazovanje, MPT osobni i socijalni razvoj
Cilj	Približiti učenicima proces kreiranja stereotipa i predrasuda kroz medije; potaknuti učenike na razumijevanje posljedica medijskog izvještavanja na pojedince, grupe i društvo; potaknuti razvoj analitičkog i kritičkog mišljenja učenika/ca.
Ishodi (Učenici će:)	• Biti sposobni prepoznati stereotipe i govor mržnje u izvještavanju medija• Razviti razumijevanje stvaranja negativnih slika o drugima/drugačijima• Moći analizirati pojave štetnog govora/izvještavanja u medijima• Unaprijediti vještine kritičkog mišljenja.
Metode rada	prezentacija, grupni analitički rad na tekstovima iz medija, diskusija
Trajanje	90 minuta (blok sat)
Korišten materijal	primjeri iz publikacije „Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji“ ⁴⁴ (na poveznici) i uvodni dio ove publikacije

• Uvodni dio sata (15')

Nastavnik/ca podsjeća učenike/ce što su stereotipi, predrasude i govor mržnje te navodi primjere za sve pojmove. *Ako pojmovi nisu ranije obrađivani, napraviti temeljitiju prezentaciju.*

• Glavni dio sata (40')

Nastavnik pojašnjava ulogu medija te vrste medija koji danas postoje i koje su njihove karakteristike te provjeri s učenicima koje medije oni prate i koje društvene medije najčešće koriste.

Zatim učenici u manjim grupama (4 – 5 osoba) čitaju i analiziraju studije slučajeva iz publikacije “Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji”. Svaka grupa dobije jednu studiju slučaja (izbjeglice i drugi migranti, politička oporba, Romi, novinari). Imaju zadatak da izdvoje primjere koje su čuli/prepoznaju u svom okruženju te prodiskutiraju i zaključe kako govor mržnje utječe na tu grupu i društvo u cjelini.

⁴⁴ Lalić S., Senta C. (2020.), Narativi mržnje u internetskim medijima i internetskoj komunikaciji, Zagreb, Centar za mirovne studije.

Ovisno s kojim predmetom ili MPT se korelira, može se odabrati 2 od 4 primjera grupa kojima je upućen govor mržnje, npr. novinari i politička oporba za Politiku i gospodarstvo ili Romi i izbjeglice za medijsku kulturu i sl.

- **Završni dio sata (25')**

Učenici prezentiraju (po jedan učenik iz svake grupe) glavne zaključke te nastavnik/ca povede kraću diskusiju i valorizaciju s pitanjem vezanim za nova saznanja koja su stekli te što bi mediji i kako mogli popraviti u svom načinu izvještavanja, a da ne stavljaju u nepovoljan položaj spomenute grupe (ili neke druge ako se u diskusiji identificiraju).

Zadatak za učenike/ce (domaća zadaća) – nađite primjer reproduciranja predrasuda i stereotipa ili govora mržnje u medijima i ponudite par mogućih protuargumenata na to koji su u okvirima slobode govora.

3.2. ŠKOLSKI PROJEKTI – GOVOR MRŽNJE OKO NAS (ZA UČENIKE 1. – 4. RAZREDA SŠ)

Cilj školskih projekata je: osnažiti učenike za djelovanje u prevenciji i smanjenju govora mržnje u svojoj okolini, potaknuti razvoj njihovih kompetencija kroz osmišljavanje i provođenje školskog projekta ili učeničkih akcija, uključiti veći broj dionika u školi i zajednici u tematiziranje govora mržnje.

Ishodi:

- Učenici škole upoznati su s govorom mržnje te s razlikom u odnosu na slobodu govora
- Učenici razumiju utjecaj govora mržnje na pojedince i zajednicu
- Učenici osmišljavaju pozitivne reakcije (protureakcije) ili protuargumentaciju za govor mržnje s kojim se sreću
- Učenici pripremaju i provode aktivnosti s ciljem osvještavanja i prevencije govora mržnje.

Idealno je, s obzirom na prethodno provedene nastavne sate, zajedno s učenicima planirati školski ili razredni projekt s ovim ili dodatnim željenim ishodima na umu. No ovdje je primjer nekih mogućih koraka.

PRIJEDLOG 1: SMANJIMO GOVOR MRŽNJE

Putem Kahoota ili drugog alata ili metode učenici/e naprave mapiranje problema s govorom mržnje u njihovoj školi (grupe/identiteti/osobe koje su najčešće napadane te kakvim porukama) te analiziraju pojavnost, učestalost i tipove negativnih poruka. Istraže uzroke, razloge za takve pojave te ispituju što drugi učenici, a i nastavnici misle na koji način bi se efikasno moglo doprinijeti smanjenju govora mržnje u njihovoj zajednici. Analizu koju naprave mogu predstaviti drugim učenicima/cama, školskom odboru, Vijeću roditelja, nastavnicima, ravnatelju i sl.

Zatim u zajedničkom timskom radu osmisle akcije u školi koristeći raspoložive resurse (školski list, Facebook stranicu škole, radio, izradu letaka, kratkih videa, memova, gifova...) i/ili održavanje dodatnih radionica, prezentacija (koje mogu i sami održavati), pozivanje stručnjaka u školu ili bivših učenika škole koji su aktivni u zajednici, uključivanje Vijeća učenika, volonterskog kluba škole itd.

PRIJEDLOG 2: GRAFITI

Drugi tip projekta može se baviti analizom poruka grafita koje učenici sreću putem do škole. Prethodno angažmanu učenika, voditelj aktivnosti (nastavnik ili stručni suradnik) s učenicima organizira informiranje i diskusiju o oblicima poruka na grafitima koji su govor mržnje (šifrirane/kodirane poruke, znakovi i sl.). U drugom koraku učenici mapiraju grad te fotografiraju grafite s porukama mržnje koje nakon toga prodiskutiraju s voditeljem aktivnosti kako bi napravili ispravnu selekciju. Analiza može uključiti razgovor s učenicima o tome koje su najčešće poruke koje su prikupili te koje ih najviše uznemiravaju i zašto. Zatim učenici istraže kako i kome se to može prijaviti te informiraju druge učenike na odabrani način (putem društvenih mreža koje koriste ili nekog vida prezentacije u školi u kojima koriste fotografije i pripreme argumentaciju o štetnosti i posljedicama takvih poruka). U zadnjem koraku, učenici uz podršku voditelja aktivnosti osmisle i organiziraju uklanjanje poruka mržnje s gradskih ulica.

Ovo se može dodatno vezati za nastavu Sociologije ili Likovne umjetnosti raspravom o grafitima odnosno razlikovanjem umjetnosti od vandalizma.

PRIJEDLOG 3: DOSTA JE MRŽNJE

Treći tip projekta ili akcije učenika može biti prijavljivanje govora mržnje (stranica [Dosta je mržnje](#) ili [Facebook stranica Dosta je mržnje](#)) ili neki tip *online* akcije s pozitivnim porukama ili kontra-narativima na društvenim mrežama koje mladi koriste. Npr. to može biti organizacija Tik Tok challengea micanja i prijavljivanja govora mržnje.

PRIJEDLOG 4: KOME JE UPUĆEN GOVOR MRŽNJE: ŽIVA KNJIŽNICA

Četvrti tip učeničkih akcija može se organizirati oko istraživanja o pojedinoj društvenoj grupi te organizirati razgovor s pripadnikom te grupe uz pripremljena pitanja ili s više pripadnika različitih grupa prema kojima postoji govor mržnje kroz metodu žive knjižnice.⁴⁵

Živa knjižnica je metoda u kojoj osobe („žive knjige“) koje pripadaju različitim skupinama ugroženima govorom mržnje pričaju svoju priču odnosno odgovaraju sudionicima („čitačima“) na pitanja. Te su osobe pripremljene na ovakvu vrstu rada, a učenike nastavnik priprema za ovu metodu na način da unaprijed dogovore okvir pitanja koja se vežu za probleme i iskustva s kojima se „žive knjige“ susreću zbog svog identiteta ili karakteristike, kako se nose s time te što vide kao rješenja.

Rezultate svojih akcija učenici prezentiraju kroz odabrane alate odnosno medije i osmisle (pa predlože) kako se u školi može nastaviti raditi na ovim temama.

Također, zainteresirani učenici mogu osmisliti i provesti vršnjačke radionice i diskusije na ovu temu te uključiti više vršnjaka u dodatne akcije.

Preporuka materijala za nastavnike: Priručnik Vijeća Europe: „BOOKMARKS, A manual for combating hate speech online through human rights education“⁴⁶ (na ovoj [poveznici](#)). U ovom priručniku mogu se naći primjeri radionica s učenicima te prijedlozi kako raditi školske akcije/projekte.

45 Živa knjižnica može se organizirati i online uz konzultacije i podršku nekih udruga koje koriste tu metodu, primjerice udruga PaRiter iz Rijeke.

46 Keen E., Georgescu M., (2020.), BOOKMARKS, A manual for combating hate speech online through human rights education, Council of Europe.

3.3. RADIONICA ZA RODITELJE – GOVOR MRŽNJE

Razrednik sam ili uz podršku školskog stručnog tima (psiholog, pedagog) priprema prezentaciju za roditelje.

Prezentacija i razgovor s roditeljima temelji se na saznanjima o pojavama i vrstama govora mržnje s kojima se učenici susreću, a koje su prikupljene kroz provedene predložene nastavne sate odnosno učeničke projekte i akcije. Također, priprema se može napraviti i putem ankete ili drugog tipa prikupljanja informacija koje može provesti stručni tim škole na većem uzorku učenika/ca.

Na početku se roditelje upoznava s pojmom govora mržnje i njegovom opasnosti za učenike i širu zajednicu te pogotovo grupe ili osobe pogođene govorom mržnje.

Za pripremu se može koristiti uvodni dio i ključni pojmovi ove publikacije.

Nakon toga prezentira se percepcija učenika o ovom problemu te specifični uočeni problemi u školi (posebno ugrožene grupe ili učenici, tipovi izjava ili poruka govora mržnje, učestalost poruka kojima su učenici izloženi ili se s njima sreću u svojoj okolini te prema kojim grupama).

Nakon toga predstavi se roditeljima što škola čini ili može činiti i kako da prevenira govor mržnje. Uputi se roditelje kako mogu reagirati kada primijete govor mržnje (kako i kome prijaviti) te ih se potiče da sa svojom djecom tematiziraju ova pitanja. Uz to, povede se razgovor s roditeljima o tome što oni mogu učiniti kako bi se prevenirao ili smanjio govor mržnje u školskom i učeničkom okruženju. Na temelju razgovora mogu se osmisliti zajedničke aktivnosti škole i roditelja kao i pozvati zainteresirane i motivirane roditelje da se uključe u školski projekt ili učeničke akcije koje se bave ovom tematikom te ih tako podrže u nastojanju smanjenja nasilja.

Ista ili slična prezentacija i diskusija može se napraviti s nastavničkim kolektivom, s ciljem upućivanja na problem, upoznavanja s govorom mržnje i njegovom pojavnosti među učenicima te dogovorom kako kroz nastavu mogu više pažnje posvetiti predrasudama, stereotipima, slobodi govora i govoru mržnje ili kako se oni mogu uključiti u školski projekt.

S obzirom na to da su mladi često izloženi govoru mržnje u *online* svijetu, u koji roditelji često nemaju uvid, te su možda i njihova djeca izložena nasilju na internetu, nastavnici mogu uputiti roditelje i na publikaciju *Cyberbullying – Nasilje preko interneta*⁴⁷ koja se može naći na ovoj [poveznici](#). Ova publikacija može se koristiti i za pripremu nastavnika za rad na ovoj temi s učenicima/cama.

47 Savjetovalište „Luka Ritz“ (2015.), *Nasilje preko interneta*, priručnik za djecu i mlade, Zagreb, Savjetovalište „Luka Ritz“.

ODG...VOR

SPREČAVANJE GOVORA MRŽNJE
NA INTERNETU

Uz finansijsku potporu Evropske unije.